

Majidova Feruza Maxmudovna
Osiyo xalqaro universiteti
Pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

KONFLIKTLARNI HAL QILISHDA MEDIATORLIK TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda yuzaga kelayotgan nizolarni hal etishning muqobil yo'li sifatida mediatorlik texnologiyalarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada mediatorlik jarayoni, uning prinsiplari, bosqichlari hamda ta'lim muassasalari, oila va jamoat hayotida qo'llanilishiga alohida e'tibor qaratiladi. Konfliktologiya va psixologiya nuqtayi nazaridan mediatorlikning afzalliklari, shuningdek, mediatorlik faoliyatini yuritishda zarur bo'lgan kompetensiyalar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: konflikt, mediatorlik, nizolarni hal etish, murosaga kelish, kommunikatsiya, vositachilik, ijtimoiy psixologiya.

Аннотация: В данной статье анализируются роль и значение технологий медиации как альтернативного способа разрешения конфликтов, возникающих в современном обществе. Особое внимание в статье уделяется процессу медиации, его принципам, этапам, применению в образовательных учреждениях, семье и общественной жизни. Раскрываются преимущества медиации с точки зрения конфликтологии и психологии, а также компетенции, необходимые для осуществления медиационной деятельности.

Ключевые слова: конфликт, медиация, разрешение конфликтов, компромисс, коммуникация, посредничество, социальная психология.

Annotation: This article analyzes the role and importance of mediation technologies as an alternative way to resolve conflicts arising in modern society. The article pays special attention to the mediation process, its principles, stages, and its application in educational institutions, family, and public life. The advantages of mediation from the point of view of conflictology and psychology, as well as the competencies necessary for conducting mediation activities, are revealed.

Keywords: conflict, mediation, conflict resolution, compromise, communication, mediation, social psychology.

Kirish. Hozirgi globallashuv va ijtimoiy dinamik jarayonlar insonlar o'rtasida turli ziddiyat va nizolarni keltirib chiqarmoqda. Bunday vaziyatlarda an'anaviy yondashuvlar o'z samarasini yo'qotayotgan bir vaqtda, mediatorlik texnologiyalaridan foydalanish konfliktlarni hal etishda innovatsion va samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Mediatsiya – bu uchinchi neytral shaxs (mediator) ishtirokida ikki yoki undan ortiq tomonlar o'rtasidagi kelishmovchilikni hal qilish jarayonidir.

Mediatorlik (mediatsiya) – bu nizolashayotgan tomonlar o'rtasidagi mulqotni tashkil etish orqali ixtilofni hal qilish texnologiyasidir. Mediatsiya jarayonining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: ixtiyoriylik – tomonlar o'z xohishi bilan jarayonda ishtirok etadi, neytrallik – mediator hech bir tomonning manfaatini ko'zlamaydi, konfidentsiallik – muzokaralar yopiq tarzda o'tadi, axborot oshkor qilinmaydi, tenglik – har ikki tomon teng huquqlilik asosida qaror qabul qiladi. Mediatorlik texnologiyasi muayyan bosqichlardan iborat:

- Tayyorlov bosqichi – mediator nizoni tahlil qiladi va tomonlar bilan alohida suhbatlar o‘tkazadi;
- Ochilish bosqichi – tomonlar umumiy majlisda ishtirok etib, o‘z pozitsiyalarini bildiradilar;
- Muloqot va muzokara – tomonlar muammolarni muhokama qiladilar, murosaga kelish variantlari ishlab chiqiladi;
- Kelishuvga erishish – tomonlar o‘zaro maqbul yechimga kelishadi va uni yozma ravishda rasmiylashtiradilar.

Ta’lim muassasalarida o‘quvchi-o‘qituvchi, o‘quvchi-o‘quvchi, hamda o‘qituvchi-ota-ona o‘rtasidagi nizolarni hal qilishda mediatorlik texnologiyalari samarali vosita hisoblanadi. Bunday yondashuv o‘quvchilar orasida ijtimoiy-emosional muhitni yaxshilaydi, empatiya va tinglash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shuningdek, oilaviy nizolarni hal etishda mediatorlar oila a’zolari o‘rtasida konstruktiv muloqotga zamin yaratadi. Professional mediator quyidagi kompetensiyalarga ega bo‘lishi zarur. Psixologik bilim – shaxslararo munosabatlarni tahlil qilish, emotsional holatni boshqarish, kommunikativ ko‘nikmalar – faol tinglash, empatiya, neytral muloqot yuritish, muammo yechish qobiliyati – nizolar sababini aniqlash, optimal yechimlarni ishlab chiqish, etik madaniyat – konfidentsiallik va odob-axloq me’yorlariga qat’iy amal qilish. Mediatorlik yondashuvining quyidagi afzalliklarini ajratish mumkin: sud orqali hal qilishdan ko‘ra tejamkor va tezkor, nizolashayotgan tomonlarning manfaatini hisobga oladi, munosabatlarni saqlab qoladi yoki tiklaydi, shaxsiy o‘shish va ijtimoiy mas’uliyatni kuchaytiradi. MIT yangicha yondashuvlarga asoslangan tadqiqotda mediatorlikning uzoq muddatli ta’siri o‘rganilgan. Tadqiqot ko‘rsatdiki, mediatorlarning faol ishtiroki, ishlaydiganlarga qayta muloqot maydoni berishi va konflikt kelib chiqish sabablarini aniqlash orqali mehnat muhiti barqarorligini oshiradi. Kanadadagi ma’muriy tribunal sessiyalarini tahlil qilgan tadqiqot mediator, ishtirokchilar va yozma materiallar ("tekst vektorlar") o‘rtasidagi dinamikani o‘rganadi. Mazkur vektoriy yondashuv muloqot jarayonini va nizolarni qanday boshqarishni chuqurlashtiradi. Mediatsiya - bu tuzilgan muzokaralar jarayoni bo‘lib, unda mediator neytral tomon sifatida nizoning ishtirokchilariga o‘zaro maqbul yechimni topishga yordam beradi. Sud muhokamasi yoki arbitrajdan farqli o‘laroq, mediator majburiy qaror chiqarmaydi - uning roli muzokaralarni osonlashtirish va tomonlarga kelishuvga erishishda yordam berishdan iborat.

O‘zbekistonda mediatsiyaning huquqiy asosini nafaqat "Mediatsiya to‘g‘risida"gi asosiy qonun, balki Fuqarolik protsessual, Iqtisodiy protsessual kodekslari va boshqa qonunchilik hujjatlarining tegishli qoidalarini o‘z ichiga olgan me’yoriy-huquqiy hujjatlar majmui ham tashkil etadi. Mediatsiya institutini rivojlantirishda muhim qadam professional mediatorlar uchun muvofiqlashtiruvchi organ va yarashtirish tartib-taomillarini o‘tkazish maydoni sifatida faoliyat yuritayotgan Toshkent mediatsiya markazining tashkil etilishi bo‘ldi. Mediatsiyaning xususiyatlari quyidagilar bilan tavsiflanadi: Barcha bosqichlarda ixtiyoriylik, mediatsiyani tanlashda tomonlarning erkin xohish-irodasi, jarayonni istalgan vaqtda to‘xtatish imkoniyati, qarorlar qabul qilishda mustaqillik, erishilgan kelishuvlarni ixtiyoriy bajarish. Mediatorning professionallik darajasi quyidagilar bilan tavsiflanadi: adliya vazirligi tasdiqlagan dastur bo‘yicha maxsus tayyorgarlik, professional mediatorlar reyestriga kiritilish, kasbiy etikaga rioya qilish, mustaqillik va xolislik. O‘zbekiston qonunchiligi mediatsiyani quyidagi sohalarda qo‘llash imkoniyatini nazarda tutadi: 1. Fuqarolik-huquqiy nizolar 2.Tadbirkorlik nizolari 3.Individual mehnat nizolari 4.Oilaviy huquqiy munosabatlar.

Xulosa: Mediatorlik texnologiyalari zamonaviy jamiyatda yuzaga kelayotgan murakkab ijtimoiy muammolarni hal qilishda muhim vositadir. U shunchaki nizolarni bartaraf etish emas, balki insonlar orasidagi sog‘lom muloqot va ijtimoiy muvozanatni tiklashga xizmat qiladi. Shu bois, mediatorlik amaliyoti nafaqat huquqiy, balki pedagogik, psixologik va ijtimoiy sohalarda ham keng qo‘llanilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ismoilov, B. T. (2021). Mediatsiya asoslari. Toshkent: Adolat nashriyoti.
2. Abdurahmonov, A. A., & To'xtayeva, D. S. (2020). Psixologik nizolar va ularni hal qilish usullari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
3. Turg'unboyeva, Z. A. (2019). Ijtimoiy psixologiya. Toshkent: TDPU.
4. Juraev, A. A. (2022). Pedagogik muhitda konfliktologiya asoslari. Andijon: AndMI nashriyoti.
5. Kattabekov, S. S. (2018). Huquqiy madaniyat va ijtimoiy barqarorlik. Toshkent: O'zbekiston huquqshunoslar ittifoqi.
6. Rasulov, N. R. (2020). O'zbekistonda mediatorlik faoliyatining huquqiy asoslari. Toshkent: Yuridik fanlar markazi.
7. Yuldasheva, D. S. (2019). Oila va nikoh psixologiyasi. Toshkent: O'zMU.
8. Xolmatov, M. M. (2021). Muloqot psixologiyasi. Toshkent: Innovatsiya.
9. Muxammadjonova, D. (2022). Ta'lim muassasalarida nizolarni boshqarish. Buxoro: BuxDU nashriyoti.
10. Normurodova, G. T. (2017). Pedagogik nizolarni hal qilish texnologiyalari. Qarshi: QDPI nashriyoti.